Tavuklarda Kuru Yolma / Sulu Yolma / Makina Kesimi

İnsanlığa rehber olarak gönderdiği yüce kitabında; "**Ey insanlar! Yeryüzündeki helal ve temiz olanlardan yeyin. Şeytanın izlerini takip etmeyin. Gerçek, o sizin apaçık bir düşmanınızdır**.[1]" Buyuran Allah'a hamd eder, "**Allah yolunda sefer yapmış üstü başı tozlanmış bir adam, ellerini göklere uzatarak; Ya Rap, ya Rap! Diye yalvarıyor. Hâlbuki onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haram, gıdası haramdır. Böylesinin duası nasıl kabul edilsin[2]**" buyuran Efendimiz (sallallahu aleyhi ve selem)' e Salât ve selam ederiz.

Yeryüzü nimetlerinin, insanoğlunun yararlanması için yaratıldığı ve insanın helal, temiz rızıklardan dilediği gibi yararlanıp şükretmesinin gerekliliğini yüce kitabımız genel olarak ifade etmiştir. Aynı şekilde bu nimetlerden yararlanmada, mubah ve serbest oluşun asli kural oluşu da dinimizce ifade edilmiştir. Haram olduğu kanıtlanmadıkça eşyada asıl olan temizliktir-mubahlılıktır.[3] Ancak bu durum, o şeyin haramlılığı hakkında bir delilin olmamasıyladır. Zira helallilik ve haramlılık bir yerde karşılaştığı zaman haramlılık helallilik üzerine tercih edileceği fıkıh kitaplarımızda mezkûrdur.[4] Nitekim Buhari'nin rivayet etmiş olduğu Adiy ibn-i Hatim hadisi şerifi bu kaideyi açıkça göstermektedir.

Adiyy İbn-i Hatim (Allah ondan razı olsun)'dan rivayete göre Resulullah (sallallahu aleyhi ve selem) şöyle buyurdu: **Köpeğin senin için tuttuğu avı ye! Çünkü köpeğin avı yakalayıp tutması şer'i kesimdir. Eğer köpeğin avı yakalayıp öldürmüş ise kendi köpeğinin veya köpeklerinin yanında başka bir köpek de bulunsa ve bu cihetle yabancı köpeğin kendi köpeğin ile birlikte avı yakalayıp öldürmüş olmasından endişelenirsen bu halde bu avı yeme! Çünkü sen ava salıverirken çektiğin Besmele kendi köpeğine aittir, başka köpek için değildir**.[5]

Bu hadisi şeriften de anlaşıldığı gibi bir etin helal oluşunda şüphe varsa, o etin helal olduğu kanıtlanana kadar onu yemek helal olmaz. Buna göre gerek kadın ve gerek erkek bütün Müslüman bireyleri et tüketiminde güvenirlilik ve helallik konusunda araştırma yapmakta sorumlu tutulmuşlardır. Bir kimse araştırma yapmaya imkânı olduğu halde araştırma yapmadan haram olan eti yemişse, bilmeden bir günah işlemiş olur. Ancak yediği haramın tesiri kendisinde kalacaktır. Nitekim Müslim'in rivayet etmiş olduğu "**onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haram, gıdası haramdır. Böylesinin duası nasıl kabul edilsin[6]**" hadisi şerif bunu açıkça ortaya koymaktadır. Asrımızın hastalığı olan ibadetlerden zevk alamamamız, dualarımızın kabul olunmaması bu tesirin en bariz neticesidir.

Müslüman için en önemli hususlardan biri, helal gıda olduğundan ve bizden de talep edildiğinden bu makalemizde, çokça tartışılan bazılarının mutlak olarak haram dediği bazılarında asrımızın zaruri yatından kabul ederek helal dediği makineyle tavuk kesimi ve sulu-kuru yolma meselelerini ele alıp, gücümüz nispetince incelemeye gayret edeceğiz. Muvaffakiyet Allah'tan dır.

Meselemizi üç bölümde inceleyeceğiz.

Birinci olarak günümüzde makineyle kesim nasıl yapılmaktadır.

İkinci olarak İslam fıkhına göre kesim nasıl yapılmalı.

Üçüncü ve netice olarak ta makine kesiminin İslam fıkhına uyup uymadığı yerler.

BİRİNCİ BÖLÜM
MAKİNE İLE TAVUK KESİMİ

Dünyanın birçok ülkesinde pek çok kesim hanede hayvanların makineyle kesildiği bir gerçektir. Bunun sebebi de kitle imalatı için ihtiyaç duyulan hızlandırma ve maliyeti düşürmedir. Böyle bir tesis ortalama saatte 9900 tavuk kesimi yapmaktadır. Bu rakam tesisin büyüklük ve ufaklılığına göre de değişe bilir.

Gittiğim tesislerde ki incelemelerime ve bu konuyu araştıran araştırmacıların gözlemlerine göre bunun şekli şu şekildedir: Kesim tesisine gelen tavuklar kamyonlardan boşaltılarak konveyör sistemi dedikleri baş aşağıya gelecek şeklinde bantta bulunan tutamaklara ayaklarından takılırlar. Tavuklar baş aşağı uzun bir hatta ilerleyerek kesim

yerine taşınırlar. Kesim makinesine bir metre kala elektro şok havuzu dedikleri kendisine elektrik verilmiş su havuzlarına sokulurlar. Bunun sebebi hayvanın kesim esnasında daha az acı çekmesi dense de, bu meslekle ilgilenen kişilere sorduğumuzda asıl sebebin bu olmadığını anlamaktayız. Tavuk bıçağı boğazına yediği anda çok güçlü bir şekilde kanatlarını çırpmaya başlar. Olması muhtemel olan birincisi, kanadı yerinden çıkabilir. İkincisi kanadı kırılır. Üçüncü olarak da hızlı dönüşler yaparak ayaklarını kırabilir. Kanadı veya ayağı kırılan tavuk tüy yolma makinesine girdiğinde oradaki çok yüksek devirle dönen kamçılarla tüyleri yolunurken kanat veya ayakları paramparça olur. O kanatlar ve ayaklar kullanılmaz hale geldiğinden malın zayiat oranı artar. Şayet kanat veya ayak kırılmamış yerinden çıkmışsa iç kanama olur. Buda tavuk üzerinde morluklar ve kızarıklıklar olmasına sebebiyet verir ki malın kalitesi düşer.

Şoktan sonra tavuklar döner veya düz bıçakla kesilecek mahalle ulaşarak boğazları kesilir. Bu evreden sonra boğazları kesilen tavuklar, sulu yolma sisteminde haşlama kazanları dedikleri sıcak sulara sokulurlar. Ve orada bir müddet bekledikten sonra tüy yolma makinelerine girerek tüyleri yolunur. Oradan da temizleme, parçalama ve paketleme evrelerine doğru hareket ederler.

Tavuk ve benzeri hayvanların tüylerinin daha kolay yolmak için kullanılan tekniklerden biri de yukarıda izah edilen ıslatma usulüdür. Buna sulu yolum, ıslatmadan olana da kuru yolum denilmektedir. Sulu yolumun, kuru yolum üzerine tercih edilmesi, sıcak suda tüyleri yumuşayan tavukların yolumu daha kolay ve hızlı olmasıdır. Bu meslek erbablarının ifadelerine göre 3500 tavuk sulu yolma sistemiyle yolunması 1:30 (bir bucuk) saat sürerken aynı sayıda tavuk kuru yolma sistemiyle yolunması 5:30 (beş bucuk) saat sürmektedir.

Makalemizin bu bölümüne kadar olan kısmında fıkhi değerlendirmesini yapmaksızın günümüz tavukçuluğundaki entegre (bütünleşmiş) sisteminde makineyle kesim, kuru ve sulu yolma sitemlerini beyan etmeye gayret ettik. Makalemizin diğer bölümlerinde bu kesim sistemlerinin fıkhi durumlarını araştırmaya ve siz değerli okuyucularımızla paylaşmaya gayret edeceğiz.

İKİNCİ BÖLÜM
İSLAM FIKHINA GÖRE KESİM NASIL YAPILMALI

Makineyle kesimin İslam şeriatında doğru olup, olmadığını anlayabilmemiz öncelikle İslam fıkhına göre hayvan kesiminin şartlarının neler olduğunu bilmemize bağlıdır.

Meşru’ surette boğazlanma, hayvanın “hulkumunu” yani nefes borusunu ve “meri” denilen yemek ve içmek borusunu ve bunların arasında bulunan “vedec” denilen iki damarın kesilmesiyle yapılır.[7] Bu dört şeyden üçünün kesilmesi İmam Azam’a göre yeterliyken, İmam Ebu Yusuf’a göre nefes borusuyla yemek borusu ve iki damardan birinin kesilmesi gerekir. İmam Muhammed’e göre ise bu dört şeyden her birerlerinin ekserisinin kesilmesi şarttır.[8]

Şafi[9] ve Hanbelilere göre ise yemek borusuyla nefes borusunun tam kesilmesiyle şer’i boğazlama tahakkuk eder. İki damarın kesilmesi şart değildir. Ahmet İbn Hanbelden yemek ve nefes borusuyla beraber “vedec” denilen iki damarında kesilmesinin şart olduğu rivayetini İbn Kudame Muğnisinde nakletmiştir. [10]

Malikilere göre ise; boğazla beraber iki damarın kesilmesi gerekir. İki damar kesilmesiyle beraber boğazın yarısının kesilmesi esah olan görüşe göre yeterli olmadığı el-Mevsuat’ül-fıkhiyye de beyan olunmuştur.[11]

İslam Şeriatı açısından meşru’ boğazlama ameliyesinin nasıl olması gerektiğini icmalen yukarıda mezheplerin görüşleriyle beyan ettik. Tafsilatlı bir şekilde meseleyi değerlendirecek olursak, İslam fıkhına göre hayvan kesiminin belli başlı şartları vardır. Bu şartlar üç kısımda incelenir.

a) KESİLEN HAYVANDA ARANAN ŞARTLAR.
b) HAYVANI KESEN KİŞİDE ARANAN ŞARTLAR.
c) KESME ALETİNDE ARANAN ŞARTLAR.

a) KESİLEN HAYVANDA ARANAN ŞARTLAR.

Kesimin sıhhati için kesilen hayvana dönen üç şart vardır.

1. **Kesilecek olan hayvan kesim esnasında canlı olmalıdır**.

Hayvanın kendiliğinden ölmüş olması halinde eti haram olacağından kesim esnasında

hayvanın canlı olması şarttır. Ancak bu canlılık konusunda mezhepler açısından farklı ölçüler vardır. Ebu Hanife'nin talebeleri olan İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'de dahil fakihlerin bir kısmı "hayat'ul-müstakirre" yi şart koşarken, diğer bir kısmı bunu şart koşmaz. Şöyle ki; fakihlerin çoğunluğu kesim esnasında hayvanın hareket etmesi ve kanının akması gerektiğini söyler. Ahmed b. Hanbel'e göre kanının akması yeterlidir.

Ebu Hanifeye göreyse hayvanın yaşadığının bilinmesi yeterlidir. Yani kesimden önce hayvanın canlılığı biliniyorsa kesimden sonra hareket etmesi veya kanının akması şart değildir. Ancak hayvanın baygınlık veya hastalık gibi bir sebepten dolayı kesimden önce hayatında yani canlı olduğunda şüphe varsa bakılır. Bu hayvan kesimden sonra hareket etse veya kan aksa helal olur. Hareketten maksat ağzını, gözünü yumması, ayaklarını kendine doğru çekmesi gibi kesimden önce hayatta olduğuna dair alamet olan harekettir. Ağzını, gözünü açması, ayaklarını uzatması buna alamet değildir. Kanın çıkmasından maksat da; diri olan bir hayvandan kesimden sonra nasıl bir kan çıkıyorsa (buda ehlince malumdur) o şekilde kan çıkmasıdır. Hanefilerde fetva da bu şekildedir.[12]

2. **Kesilen hayvanın canı sırf kesimle çıkmalı.**

Yani hayvanın ölümünün, bu kesim işlemi sonucu olması gerekir. Bu şart haddi zatında yukarıdaki şartım tamamlayıcısıdır.

"Helal yapıcıyla haram yapıcı bir yerde toplanması durumunda haram yapıcı, helal yapıcı üzerine tercih olunur"[13] kaidesi genel olarak mezheplerin kabul ettiği bir kaide olduğundan bu şart hakkında mezhepler açısından pek farklılık bulunmamaktadır.[14]

3. **Kesilecek olan hayvan harem hayvanı (harem bölgesinde yaşayan av hayvanı) olamamalı.**

Harem bölgesinde yaşayan av hayvanının öldürülmesi veya öldürecek olan kişiye delalet veya işaret edilmesi Allah hakkı olarak caiz olmadığı malumdur. Öldüren kimsenin ihramlı olup olmaması bu hükmü değiştirmediği gibi o hayvanın haremde doğması ve ya dışarıdan oraya girmesi bunu değiştirmez. Böyle bir hayvanın öldürülmesi o hayvanı "laşe" yenilmez yapar.

Malikilere göre bir şart daha vardır.

4. **"Zebh" yapılacak olan hayvan "nahr" hayvanlarından olmamalı.**

Bir hayvanın göğsü üstünden bıçak vurup boğaz damarlarını kesmeye "nahr" denir. Deveyi "zebh" boğazından kesmek Malikilere göre caiz değilse de Hanefilere göre caizdir, ancak mekruhtur. Koyun sığır hayvanlarını "nahr" yapmak mekruh olduğu gibi.[15]

b) HAYVANI KESEN KİŞİDE ARANAN ŞARTLAR

Kesimin sıhhati için kesen kişi aşağıda sayacağımız niteliklere haiz olması gerekir.

1. Kesen kişini akıllı olması.

Kesen kimsenin, kadın veya erkek olması fark etmediği gibi baliğ olması da gerekmez. Şer' şerif doğrultusunda kesim yapmayı kavrayacak ölçüde temyiz gücüne sahip olması genelde yeterli görülmüştür. Bu görüş Hanefi[16], Maliki[17] ve Hanbelilerin cumhurunun görüşüdür[18]. Şafilerden bu görüşte olanlar olsa da mezhepte zahir olan görüş, delinin, mümeyyiz olmayan çocuğun kestiği kerahetle beraber helaldir.[19]

2. Kesen kişinin Müslüman ve ya Ehl-i Kitap olması.

Putperest, Mecusi, Mürtet gibi Ehl-i kitap ve Müslüman olmayan kişilerin kestiğinin helal olmadığı İslam âlimlerince ittifakladır. Mürtet olan kimse velev ki ehl-i kitaplıktan irtidat etsin (dönsün) bu meselede putperest gibi değerlendirilir, yani kestiği yenmez. Şayet mürtet olan kimse buluğ çağına ermemiş "mürahik" olan bir çocuksa İmam Azam ve İmam Muhammed'e göre bunun "irtidadı" dinden dönmesine itibar edilmediğinden kestiği yenir. Ancak İmam Ebu Yusuf'a göre bunun "irtidadı" dinden dönmesine itibar edildiğinden kestiği yenmez[20].

Yahudi ve Hıristiyanlar gibi esasında Allah'a inanıp peygamberlerine tabi olup hak dine mensup iken zaman içinde bu hak yoldan uzaklaşan ve son hak Peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve selem)'e de inanmayan kimseler ehl-i kitap olarak adlandırılmışlardır. Bunlar müşrik ve putperestlerden farklı tutularak kızlarıyla

evlenme, kestiklerini yeme Müslümanlara belli şartlar doğrultusunda helal kılınmıştır. Bununla birlikte konuyla ilgili olarak kaynaklarımızda tartışmalar mevcuttur.
Şafi mezhebine göre Yahudi veya Hıristiyan olan bir kimsenin ehl-i kitap sayılması, o dini "nesh" eden kaldıran dinin gelmesinden sonra o dine ilk babalarının girmesinin bilinmemesine bağlıdır.[21] Yani, Yahudi bir kimsenin ilk babaları Hz. İsa (aleyhi ve selam)'ın gönderilmesinden sonra bu dine yani Yahudiliğe girmişse bu kişi ehl-i kitap sayılmaz. Aynı şekilde Hıristiyan bir kimsenin ilk babaları son peygamber olan Hz. Muhammed Mustafa (sallallahu aleyhi ve selem) 'in gönderilmesinden sonra Hıristiyan olduğu biliniyorsa, bu kişi de ehl-i kitap sayılmaz.
Hanefi Mezhebine göre ise kesim esnasında kişinin bulunmuş olduğu dine itibar edilir. İlk babalarının durumu gözetilmez.[22] Malikilerde bu konuda, Hanefilere muvafakat etmektedirler.[23]
Hanefilerce Ehl-i kitabın kestiğinin helal olması, kesenin kesim esnasında sadece Allah'ın ismiyle kestiğini işitilmesiyle ve şahit olunmasıyladır. Şayet kesenin kesimi görülmemiş ve işitilmemişse, Müslüman kesicilerde olduğu gibi Allah'ın ismiyle kesmiştir hüsnü zannı yapılarak kesilen et yenir. Ancak kesenin Allah'ın gayrisi üzerine kestiğinin veya hiç tesmiye getirmediğinin bilinmesi o hayvanı haram kılar.[24]
Bu konunun birçok detayları mevcut olduğu gibi, bu detaylarda mezheplerin farklı birçok görüşleri de mevcuttur. Makalemizi çok uzatmamak ve konumuzla alakalı olmadığından dolayı bu kadarlıkla iktifa ettik.

3. Kesen kişi şayet av hayvanı kesiyorsa ihramlı olmamalı.

İhramlı olan bir kimsenin av hayvanını avlaması ve ya kesmesi caiz değildir. Avlaması ve ya kesmesi durumunda o hayvan yenmez. Ancak tavuk, koyun, sığı, deve gibi "müste'nes" dediğimiz av hayvanı olmayan hayvanları ihramlı bir kimsenin kesmesinde bir mahsur olmadığı gibi bu hayvanların harem bölgesinde de kesilmesinde bir mahsur yoktur.

4. Kesen kişinin hatırlaması ve kudreti olması durumunda, kestiği hayvan üzerine besmele çekmesi.

Hayvanın kesilme esnasında besmelenin gerekli olup olmaması makineli kesimde çok büyük bir önem arzattiğinden bu konuyu biraz uzunca ele alacağız.
Hayvan kesilirken Allah'ın adının anılmasının şart olup olmaması veya hangi ölçüde şart olduğu Âlimler arasında tartışılmıştır. Konuyla ilgili olarak Yüce Kitabımızdaki bazı ayeti kerimeler şunlardır:
"*Eğer Allah'ın ayetlerine inanıyorsanız üzerine O'nun adı anılarak kesilenlerden yiyin*"***[25]***
"*Üzerine Allah'ın adı anılıp kesilenden yememenize sebep ne? Allah çaresiz (kalıpta) yemek zorunda kaldığınız dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır…****[26]***"
"*Üzerine O'nun adı anılarak kesilenlerden yiyin*"***[27]***
Bu ve benzeri ayeti kerimelerden kast edilen hususun Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların yenmesini yasaklama ve Müslüman'ın, hayvanı Allah adına kesmesi ilkesi mi yoksa hayvan kesilirken Allah adının telaffuz edilmesi mi olduğu tartışılmıştır. Ancak cumhura göre yani Âlimlerin çoğuna göre hayvanın kesimi esnasında, unutulmadığı durumda besmele çekmek şarttır. Besmeleyi söylemeye takati olduğu halde kasten terk edilmesi halinde ise o hayvanın eti yenmez. Kesen kimsenin Müslüman veya Ehl-i Kitap olması bu sonuçları cumhura göre değiştirmez. [28] Ancak Malikiler, Ehl-i kitap için besmeleyi şart koşmamışlardır.[29]
Dilsiz gibi besmele çekmeye takati olmayan kişi için cumhura göre besmele şart değilken, Hanbelilere göre, göğe doğru işaret ederek ima etmesi şarttır. Veya besmeleye delalet edecek bir işaret yapması da yeterlidir.[30]
Besmelenin gerekli olduğunu bilmeyen kimsenin, kesim esnasında kasten besmeleyi terk etmenin hükmü hakkında, sahabeyi kiram arasında da fukaha arasında da ihtilaf olduğunu El-Mevsuat'ül-fıkhiyye el-kuveyti nakletmektedir.
Asrımızın büyük fakihlerinden olan ve ilmihali hemen hemen her evde bulunan merhum

Ömer Nasuhi Bilmen, besmeleyle ilgili şunları nakletmektedir:
Hayvanları boğazlarken "tesmiye" de bulunmak, yani (Bis-millâh) demek lâzımdır. Bu hususta Hak Tealâ'nın mübarek isimlerin-den herhangi birini zikretmek de yeterli olur. Meselâ ALLAH'ü Ekber, ALLAH'ü A'zam veya ALLAH denilmesi yeterli olur. Fakat ALLAH Tealâ'nın ismini dua maksadıyla zikretmek yeterli olmaz. اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِى|ALLAH'ümmeğfirli. (Ey ALLAH'ım beni mağfiret eyle.) denilmesi gibi. (Bismillâhi, Allâhü Ekber) denilmesi müstahaptır. Besmele kasten terk edilirse, hayvanın eti yenilmez, haram olur. Fakat bir unutma neticesi olarak terk edilirse, boğazlanan hayvanın yenilmesinde mani olmaz. Çünkü "nisyan" unutma, affolunmuştur.
(İmam Şafiî'ye göre yalnız boğazlama yeterlidir. Besmele okunması, bir sünnet-i müekkededir, besmele bulunmasa, yani "Bismillâh" denilmese de hayvanın eti haram olmaz. Bu görüş, Ebu Hüreyre ile İbni Abbas (R.anhüma) dan rivayet edilmiştir. Şu kadar var ki bu görüş, diğer müçtehitlerin ittifakına muhaliftir, bununla beraber Şafiîlerce de besmeleyi terk mekruhtur.)[31]
Besmelenin sünnet olduğunu, kasten terk edilmesi durumunda kesilen hayvana bir zararı olmadığını savunanlar, yukarıdaki ayeti kerimelere bir takım teviller getirmekle beraber Buhari'nin rivayet etmiş olduğu Hz. Ayşe hadisini delil olarak da getirmektedirler.
Hz. Ayşe (Allah ondan razı olsun)' dan rivayete göre insanlardan bir gurup Resulullah (sallallahu aleyhi ve selem)' e gelerek şöyle dediler: "Bazı insanlar bize et getiriyor ve biz bunların kesiminde Allah adının anılıp anılmadığını bilmiyoruz". Resulullah (sallallahu aleyhi ve selem) cevaben şöyle buyurdu: *O etlerin üzerine Allah'ın adını anın ve ondan sonra onu yeğin*. Hz. Ayşe (Allah ondan razı olsun) şöyle buyurdu: Bu insanlar yakın zamanda İslam'a girmiş kimselerdi.[32]
Besmelenin gerekliliğini savunan cumhurda şu şekilde cevap vermektedirler:
Bu hadisi şerif, bu iddiayı doğrulamaz, çünkü burada bir Müslüman'ın önüne çıkan etin sadece Allah'ın adı anılarak kesildiği farz edilerek, helâl kabul ediliyor. Diğer bir Müslüman kimse hakkında hüsn-ü zan ediliyor. Çünkü Hz. Ayşe (Allah ondan razı olsun) beyan ediyor ki (bu şekilde düşünmenin sebebi), onlar yakın zamanda Müslümanlığı kabul etmiş kimselerdi. Bu sebeple onların kestiği hayvanların etleri şüpheli olabilir. Ancak Resulullah (sallallahu aleyhi ve selem) in ifadesinden anlaşılan; bir insan her ne kadar İslam'a yeni girmiş olsa da geçerli ve helâl kesimin gereklerini yerine getirmiş bir Müslüman olarak itibar edilmelidir. Eğer bir kimse Allah'ın adının anılmadığının farkında olursa, o zaman et haram olur.
Sonuç olarak, bu hadisi şerif, gözü ile hayvanın kesimini görmemiş birisinin eti satanın sözüne itimat etmesine işaret etmektedir. Eğer şüpheye sebep yoksa o kimse eti satın alabilir ve onu yiyebilir. Eğer kesin olarak Allah adının anılmadığı biliniyorsa, hadis bu duruma cevap vermemiştir. Cumhurun bu konuda söylediği daha birçok ifadeler vardır ancak mesele "fıkh'ul-mukaren"e mezhepler arası tartışmalı fıkha gireceğinden bunları nakletmiyoruz.
Besmeleyi gerekli kılanlara göre kesim esnasında besmele için dört şart vardır:
1-Hayvanı kesen kimsenin bizatihi kendisinin besmeleyi çekmesi gerekir. Besmeleyi hayvanı kesenin dışındaki biri çekse de kesen kimse unutucu olmadığı halde besmeleyi terk etse o kesilen hayvan helal olmaz.
2-Besmele, kesim için çekilmeli. Kesimden başka bir işe başlamak için besmele çekerek veya Allaha hamdetmek için "Elhamdulillah" diyerek hayvanı kesen kişinin kestiği yenmez. Zira bizatihi kesim için besmele veya hamdele çekilmemiştir.
3- Allah Tealâ'nın ismini dua maksadı gibi başka bir şey kast edilmeden söylenmeli.
4-Besmeleyi keseceği hayvan için tayin etmeli. Yani besmele çektiği hayvanı bırakıp ta başka bir hayvanı kesmemeli.[33]

Besmelenin vakti:
Hanefi ve Maliki fukahasına göre, kesim için besmelenin vakti kesim anıdır. Besmeleyi çekip aradan belli bir müddet geçtikten sonra hayvan boğazlanırsa bu caiz olmaz. Ancak kendisinden kaçınılması mümkün olmayacak bir şekilde gecikme zarar vermez. Hanbeli mezhebinde sahih olan görüşe göre, besmele kesen kişinin elini hareket ettirme anında olmalıdır.[34]
Hanefi kitaplarından İbn Abidin haşiyesinde şöyle bir ibare vardır:
Eğer bir kimse, iki koyunu yatırsa, Allah'ın adını andıktan sonra aynı anda kesim

işlemini yapsa, bu iki koyun da helâl olur. Ancak arka arkaya keserse, ilk kesilen koyun helâl olur. Diğeri helâl olmaz. Kesimin tekrar etmesi, tesmiyenin de tekrarını gerektiren bir sebep oluşturur.[35]

5. Kesen kişinin Allah'ın gayrisi üzerine kesmemesi.

Bu şart İslam Alimlerinin ittifakıyladır. Ancak Maliki mezhebinde Ehl-i kitap için bazı istisnalar vardır.

Bazı mezhepler bu şartlar üzerine üç şart daha ilave etmişlerdir.

6. Kesen kişi kestiği hayvanın boğazının ön tarafından kesmesi.

Bu şart Malikilerin tek kaldığı bir şarttır. Buna göre hayvanın ensesinden yapılan kesim caiz değildir. Diğer mezheplere göre ise kesim bir anda yapılıp hayvanın "hulkumu" yani nefes borusu ve "meri" denilen yemek ve içmek borusu ve bunların arasında bulunan "vedec" denilen iki damar kesilmişse bu işlem her ne kadar mekruh olsa da hayvanın etini haram kılmaz.

7. Kesen kişi kesim işini bitirmeden elini kaldırmaması.

Bu şartta tıpkı altıncı şartta olduğu gibi Malikilerin tek kaldığı bir şarttır. Ancak bu meselede bazı tafsilatlar vardır. Konumuzla (makineyle kesimle) alakalı olmadığından bunlara değinmedik.

8. Kesen kişi kesim esnasında "tezkiye" kesmeye niyet etmesi.

Maliki, Şafii ve Hanbelilere göre kesen kişinin kesim esnasında tezkiyeyi (şer'i kesmeyi) kast etmelidir. Buna göre mücerret hayvanı öldürme kastıyla kesilen hayvan yenmez.

c) KESİM ALETİNDE ARANAN ŞARTLAR

Hayvanın kesiminde asıl olan hayvana eziyet etmeden acı çektirmeden kanını akıtmaktır. Buna göre hayvanları boğazlama hususunda damarlarını kesip kanlarını akıtacak herhangi bir âlet yeterlidir. Meselâ bıçak yeterli olduğu gibi, keskin kamış kabuğu, cam parçası da yeterlidir. Şu kadar var ki, bu âlet, hayvana zahmet vermeyecek bir halde keskin olmalıdır.[36]

Vücutta bulunan tırnakla ve ya dişle kesimin yapılması veya bunların vücuttan ayrıldıktan sonra kesim için kullanılmasında mezhepler açısından farklı değerlendirmeler mevcuttur. Konumuzla alakalı olamaması hasebiyle bunları nakletmedik.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MAKİNE KESİMİNİN İSLAM FIKHINA UYUP UYMADIĞI YERLER

İslam fıkhına göre kesimin nasıl yapılacağını ikinci bölümde inceledik. Bu bilgiler ışığında, günümüz tavukçuluğundaki entegre (bütünleşmiş) sisteminde makineyle kesim ameliyesini bu üçüncü bölümde inceleyeceğiz.

Birinci bölümde de beyan olduğu gibi kesim tesisine gelen tavuklar kamyonlardan boşaltılarak konveyör sistemi dedikleri baş aşağıya gelecek şeklinde bantta bulunan tutamaklara ayaklarından takılırlar. Hayvana eziyet vermemek kaydıyla[37] bunda dinen herhangi bir mahsur yoktur. Tavuklar baş aşağı uzun bir hatta ilerleyerek kesim yerine taşınırlar. Kesim makinesine bir metre kala elektro şok havuzu dedikleri kendisine elektrik verilmiş su havuzlarına sokulurlar.

Bu merhale, dinen önem arzeden bir merhaledir. Kendilerine şok için elektrik verilen tavukların bu merhalede ölme ihtimalleri vardır. Zira bu merhalede, elektro şok havuzunun su seviyesi pilicin tamamen boynunu içine alma ihtimali vardır. Nitekim bunu bizatihi müşahede ettik. Yani kesime giden tavuk yaklaşık 15-20 saniye hem elektrik şokuna maruz kalır, hem de havayla irtibatı kesilir. Yani nefessiz kalır. Bu safhada tavukların hepsi ölmese bile içlerinde, bünyesinin zayıf olmasından dolayı ölenler olabilir. Makine kesiminde bu ölenler bilinemeyeceğinden diğerleriyle karışma ihtimali vardır. Üstatımız Halil Günenç hoca efendinin, Pakistan Ulamasından olan Takiyy'üd-din Usmani'den, bizlere yapmış olduğu bir nakilde; bu zatın yani Takiyy'üd-din Usmani'nin bizatihi böyle bir tesisi gördüğünü ve çoğunlukla tavukların öldüğünü hoca efendiyle yapmış olduğu bir mulakatta beyan etmiş.

Ancak bizim gezdiğimiz tesislerde tavuklara sersemleştirmek için 38-40 volt elektrik verildiğini ve takriben 15 saniye suda kaldıklarını müşahede ettik. Şoktan çıkan tavukların kesime girmeden en zayıflarından 8-10 tane alıp kenara aldığımızda takriben 1 dakika sonra canlandıklarını gözlemledik.

Bu safhada titizlik gösterilerek voltajın seviyesi ayarlansa, bu problem aşılabilir. Nitekim bizatihi gezdiğimiz tesislerde bunun uygulana bileceğini gördük.
Burada şunu da belirtmeliyiz ki makine ile değil de elle kesim yapan kesimhanelerde de işlem bu kısma kadar aynıdır.
Elektro şoktan çıkan piliçler kesim şeridine gelerek kafaları kesilir. Bu safhada da dini açıdan birçok problem gözükmektedir. Makalemizin ikinci bölümünde zikrettiğimiz üzere, İslam'a göre caiz olan kesim için aranan şartların kesiciye dönen kısmında şunlar vardı: *Hayvanı kesen kimsenin akıl ve temyiz gücüne sahip, Müslüman ve ya Ehl-i kitap olması, hayvanı Allah adına kesmesi…*
Yani genel olarak kesim işini yapan kimsenin Allah adına kesmeyi kavrayacak ölçüde temyiz gücüne sahip olması gerekir. Hâlbuki burada kesme işlemini yapan makinedir, insan değil. Berki burada şöyle bir yorum yapılabilir, *makinenin çalışması için ilk butona basan, İslam'a göre kesim işlemini yapmaya haiz bir insandır. Ve bu kişi butona basarken besmele çekmesi yeterli olur. Ve makinenin kesmesi bu insana nispet olunur… ve kesimde helal olur…*
Kanaatimizce bu ve bu gibi yorumlar doğru değildir. Zira makinenin düğmesine basıldığı andan itibaren bitiş anına kadar makine sürekli kesim yapar. İlk kesilen (her ne kadar şahsen benimsemesem de) berki düğmeye basan kişiye nispet edilebilir. Ve onun besmelesi ilk piliç için yeterli olur. Ancak peşinden gelen piliçlerin kesimi temyiz sahibi olmayan makine tarafından yapılacaktır. Ve başta çekilen besmele diğerlerine kifayet etmeyecektir. Nitekim makalemizin ikinci bölümünde de naklettiğimiz gibi; kesilen her bir hayvan için ayrı ayrı besmele çekilmesi gerekir.[38] Kesim esnasında makinenin yanında duran kimsenin besmele çekmesine de itibar edilmez. Zira besmeleyi, hayvanı kesen kişinin çekmesinin gerekliliği de ikinci kısımda beyan edilmişti.[39]
Başı sabit bir şekilde durmayan sürekli hareket halinde olan bir canlının kafası, tam dinen istenildiği yerden kesilebilmesi de burada bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira makinenin dönen bir el değirmeni veya bir öğütücü makine gibi bir eksen etrafında dönmesini devam ettiren bir bıçağı var ve bu bıçak çok hızlı olduğu halde çok keskindir. Baş aşağı olan tavuğun boynunu anında damarlarıyla birlikte keser. Bu makinenin bıçağı çok keskin olduğundan, hayvanın canı tam çıkmadan kafasını gövdesinden tamamen ayırabilir ki bu her ne kadar haram olmasa da İslam fıkhında mekruh olur.[40]
Bıçak önünden geçen hayvan, her ne kadar şok havuzundan çıkmış olsa bile, her hangi bir nedenden dolayı hareket etmesi mümkündür. Bu durumda hayvanın boğazı fıkhen istenilen yerden kesilebileceği gibi, kafası gibi fıkhen istenilmeyen yerden de kesilebilir. Bu kesim işleminin yeri tam olarak bilinmedikçe şüphe olacaktır. Veya kesilen hayvanların bir kısmında bu şüphe olacaktır. Ve o hayvanların diğer kesilen hayvanlarla karışmasıyla helallilik ve haramlılık toplanacaktır ki, bu durumda haramlılık tercih olunur. Nitekim helallilik ve haramlılık bir yerde karşılaştığı zaman haramlılık, helallilik üzerine tercih edileceği fıkıh kitaplarımızda mezkûr[41] olduğunu makalemizin başında beyan etmiştik. Bu sebeple bütün tavukların damarlarının doğru bir usulde kesilmiş olmasından emin olunması gerekmektedir.
Entegre sisteminde problem olarak karşımıza çıkan diğer bir hususta tüy yolma sistemidir. Başı kesilmiş olan tavuk, tüyleri rahat ve çabuk yolunsun diye kullanılan tekniklerden biri de ıslatma usulü olduğunu birinci bölümde beyan etmiştik. Buna sulu yolum, ıslatmadan olana da kuru yolum denilmektedir. Her iki yolma usulünde de kesilen tavuğun üzerinde dışkı ve kan bulaşığı vardır. Bunların temiz suyla yıkanması ve temizlenmesi gerekmektedir. Sulu yolma sisteminde kesilen tavuk, bağırsak ve midesindeki pisliklerle beraber sıcak suya daldırılıp burada bekletilmektedir. Bu suyun kaynar su olması durumunda, ette gözenekler, delikler oluşur. Bu gözenekler, pis olan suyun içerlere girip ete karışması ve bağırsak ve midede bulunan pisliklerin de içeride etle karışmasına olanak verir. Bu durum da et, yenilmez bir hale gelir. Ancak tavuğun daldırıldığı su kaynar su olmasa orada birkaç dakika beklemesi yukarıdaki olanağa imkân vermez. Yani pislenmiş su ete karışmaz, yüzeyde kalır, temiz suyla yıkanınca da yüzeyde kalan pislik gider ve et temizlenmiş olur.
Sonuç olarak deriz ki makine kesiminde dini olarak birçok problemler vardır. Bu problemlerin bir kısmı her ne kadar bir takım tedbirlerle önlenilebilse de büyük bir bölümünün önlenmesi kanaatimizce mümkün değildir.
Makine kesimi asrımızın getirdiği yeni bir olgu olduğu bilinmektedir. Bundan dolayı İslam Hukuku'nun klasik kaynaklarına inildiğinde bu konuyla alakalı açık ibareler bulunamadığı

da ehlince malumdur. Bunun hükmünün Kur'an'dan, Sünnetten ve İslam fıkhı hakkında ki eski çalışmalardan elde edilen ana hat ve kaidelerden çıkartılabilecektir. Buna binaen bu konuda farklı görüşler olabilir. Bizler diğer görüşlere saygılı olmakla beraber kendi kanaatimizce bu sistemin doğru olmadığını bir takım gerekçelerle bu makalemizde sizlere sunduk.
Makine kesimi, bu zamanın zaruri yatındandır denilmesine de katılmamaktayız. Zira günlük 300.000 kesim yapan firmanın kesim tesislerini ziyaretimde, bunların tamamının elle kesimle kesim yapıldıklarını bizatihi müşahede ettik. Şöyle ki; ikişer tane kasap yirmişer veya otuzar dakika arayla kesim yapmaktadırlar. Takriben bir kasap dakikada 80 tane kesim yapmaktadır. İki kasap 160 tane kesim yaptığına göre bir saatte 9600 kesim yapılmaktadır.

Bir Müslüman için helal gıdanın ne kadar önemli olduğu hatırlanmalıdır. Zira bunun diğer ibadetler üzerine tesiri olduğu da bilinmektedir. Ehlince malum olduğu gibi insan mideden beslenmektedir. Ve insanın diğer uzuvları da bu mideye gelen gıdalarla gıdasını almaktadır. Şayet midedeki gıda haram olacak olursa hiç şüphesiz oradan beslenen göz haramla besleneceğinden elbette harama bakmaktan haz alacak ve helale bakmaktan zevk almayacaktır. Aynı şekilde haramla beslenen el, ayak, kulak haram işlerle meşgul olmak isteyecek, helalle meşguliyet kendisine çok ağır gelecektir. Zira beslenmesi haramla olmuştur. Ve sonuç olarak el, ayak, göz, kulak ve diğer uzuvlar haramdan zevk alacağından ibadet zevkinden mahrum olunulacaktır. Ve ibadet zevkinden mahrum olan kişi elbette ibadeti, ibadet aşkıyla değil, yapıyorsa yapılması gereken bir görev gibi ruhsuz olarak yapacaktır. Bunun tezahürü olarak ta, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve selem) 'in buyurduğu gibi: **Kişi Ya Rap, ya Rap! Diye yalvarıyor. Hâlbuki onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haram, gıdası haramdır. Böylesinin duası nasıl kabul edilsin[42]**" duaları kabul olmayacaktır. Nitekim asrımızın en büyük hastalığı da bu değilmi? Bunca dualar yapmamıza rağmen Müslümanların başı sıkıntıdan kurtulamıyor ve toplum her geçen gün bozulmaya doğru gidiyor. Ve bunun faturasını şahsımda dâhil olarak birilerine kesmekteyiz. Hâlbuki kaçırdığımız bir mesele var. Toplum fertlerden oluşur. Fertlerin bozulması toplumun bozulmasıdır. Fertlerin düzelmesi toplumun düzelmesidir. Ve bizlerde bu fertlerden bir ferdiz. Ben tek başıma ne yapabilirim, bu iş yayılmış diyerek şahsi gayret içinde olmamamız elbette şeytana ve şeytan zihniyetli kişilerin ekmeğine yağ sürmektir. Allah'ü Teala hazretleri bizleri hakkı hak bilip tabi olmaya, batılı batıl bilip kaçınmaya muvaffak eylesin. Ehl'i Sünnet çizgisinden zerre kadar sapmaktan bizleri muhafaza eylesin. Bu helal gıda için uğraşan kardeşlerimize rabbim ihlas verip sayılarını arttırsın ve amellerini de tesirli kılsın ve Rabbim bu konuda olması gereken hassasiyeti göstermeye de bizleri muvaffak eylesin. Amin. Selam ve Muhabbetlerimle.

---

[1] Bakara 168
[2] Müslim 1686
[3] El-Mebsut,es-Sarahsi
[4] El-Bahru'r-Raik
[5] Buhari169, 5054, 5062, 5063
[6] Müslim 1686
[7] Büyük İslam İlmihali Ö.N.B
[8] Bedai'us-sanai'
[9] Ravzat'üt-talibin, Muhtasar'ul-Muzeni
[10] El-Muğni
[11] El-Mevsuat'ül-fıkhiyye el-Kuveyti
[12] El-Bahru'r-Raik, El-Fetâvâ'l-Hindiyye
[13] El-Eşbah'ven-nazair
[14] El-Mevsuat'ül-fıkhiyye el-Kuveyti
[15] Büyük İslam İlmihali Ö.N.B
[16] El-Muhîtu'l-Burhanî, El-Fetâvâ'l-Hindiyye
[17] El-Mudevven, Et-Tacu ve'l-iklil
[18] El-Mevsuat'ül-fıkhiyye el-Kuveyti,
[19] Ravdat'üt-talibin, El-Mecmu'
[20] Bedai'us-sanai'
[21] Haşiyet'ül-Büceyrimi alel-hatib
[22] El-Fetâvâ'l-Hindiyye
[23] Haşiyet'ut-dusuki ala şerh'il-kebir, Et-Tac ve'l-iklil

[24] El-Fetâvâ’l-Hindiyye
[25] El-En’am 118
[26] El-En’am 119
[27] El-En’am 121
[28] El-Mevsuat’ül-fıkhiyye el-kuveyti
[29] Minah’ul-celil şerhu muhtasar’il-halil
[30] El-İnsaf
[31] Büyük İslam İlmihali Ö.N.B
[32] Buhari 5083
[33] Bedai’us-sanai’
[34] El-Mevsuat’ül-fıkhiyye el-kuveyti
[35] Durr’ul-muhtar , Redd’ül-muhtar
[36] Büyük İslam İlmihali Ö.N.B
[37] Bu işlem hayvana eziyet verse bile onun etini haram kılmaz.
[38] Bak ikinci bölüm, kesen kişide aranan şartların 4.sü
[39] Bak ikinci bölüm, kesen kişide aranan şartların 4.sü
[40] Bak ikinci bölüm
[41] El-Bahru’r-Raik
[42] Müslim 1686